

تاریخ ایران از ورود مسلمانان تا پایان طاهریان

○ غلامرضا آذری خاکستر

○ تاریخ ایران از ورود مسلمانان تا پایان طاهریان
 ○ تألیف: حسین مفتخری، حسین زمانی
 ○ ناشر: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، تهران، ۱۳۸۱، ۱۷۲ ص، ۷۵۰۰ ریال
 ○ شابک: ۹۶۴-۴۵۹-۶۱۵-۳

مقدمه :

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها تاکنون در زمینه تاریخ ایران کتابهایی را منتشر نموده که اهمیت آنها در درجه نخست بر مبنای سرفصلهای دروس دانشگاهی می باشد. تداوم انتشار این قبیل کتابها به خصوص برای دانشجویانی که قصد ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر را دارند مهم می باشد. هرچند تاکنون گروه تاریخ این سازمان، برنامه مشخصی را که دربرگیرنده منابع و مأخذ برای مقطع (کارشناسی ارشد) باشد، تدوین نکرده است قطعاً اینگونه کتابها در آینده زمینه‌ای برای مشخص شدن منابع کارشناسی ارشد در رشته تاریخ خواهد بود.

کتاب **تاریخ ایران از ورود مسلمانان تا پایان طاهریان** که دربرگیرنده تحولات سیاسی اجتماعی، اقتصادی دو قرن از تاریخ پرحادثه ایران می باشد به قلم دکتر حسین مفتخری و حسین زمانی است. در این کتاب خواننده با تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی دو قرن نخست و پراهمیت تاریخ ایران آشنا می شود. در این مقطع از تاریخ تحولات با تهاجم اعراب مسلمان به ایران و فروپاشی حکومت ساسانیان آغاز می شود سپس با روی کار آمدن امویان شاهد تحولات اداری، سیاسی در جامعه ایران هستیم که دکتر مفتخری در این کتاب به کالبدشکافی تاریخی این دو قرن پرداخته است.

کتاب در دو قسمت تدوین یافته است. قسمت اول آن به قلم دکتر مفتخری شامل مطالبی در تاریخ سیاسی اجتماعی ایران (از ظهور اسلام تا ظهور طاهریان) است. این نوشتار در یک مقدمه و با مدخل ایران در شامگاه عهد ساسانیان به مطالبی چون بحرانهای

سیاسی عصر قباد و نتایج اصلاحات انوشیروان، جغرافیای مذهبی و فعالیت ادیان غیررسمی عهد ساسانیان (مسیحیت - آئین بودا - یهود - مانویان و مزدکیان) و زمینه‌های پذیرش از سوی ایرانیان پرداخته است. نوشته‌های دکتر مفتخری در سه بخش تنظیم شده که بخش اول آن به ایران در دوره خلفای راشدین اختصاص دارد. این بخش شامل سه فصل است: فصل اول به روند فتح ایران توسط مسلمانان و انگیزه فتوحات مسلمین اشاره دارد.

فصل دوم بررسی اوضاع اجتماعی ایران (جامعه ایرانی در رویارویی با اسلام، دربار سلطنتی، اشراف، حکام و امرای محلی، کشاورزان، دبیران، بازرگانان، توده‌های فرودست شهر، مغان، روحانیون زرتشتی و نظام مالیاتی) می پردازد. در فصل سوم خواننده با اوضاع دینی و سیاست دینی مسلمانان به خصوص جایگاه اهل ذمه آشنا می گردد.

از دیگر بخش‌های تألیف دکتر مفتخری به ایران در عصر امویان (۴۱-۱۳۲ هـ) اختصاص دارد که این بخش در پنج فصل تدوین شده است. مطالبی چون سیاست‌های اجرایی بنی‌امیه در ایران، مهاجرت قبایل عرب به ایران و پیامدهای آن چون رشد شهرها، موالی و درگیری قبایل، ایرانیان و جنبش‌های ضداموی، دعوت عباسیان در ایران و نهایتاً قیام **ابومسلم خراسانی** و انقراض امویان موضوعات این بخش را دربرمی گیرد.

آخرین بخش از مطالب دکتر مفتخری راجع به ایران در اوایل عهد عباسیان (۱۳۲-۲۰۵ هـ) است. این گفتار در چهار فصل به رشته تحریر درآمده است.

فصل اول آن بر محور مطالبی چون دیوانسالاری ایرانیان در خدمت عباسیان و جنبش‌های ایرانی علیه عباسیان (تحركات علویان - خوارج، بومسلمیه) تنظیم شده است.

در فصل دوم تا چهارم دکتر مفتخری به زمینه‌های استقلال ایران، اسلامی شدن و نهایتاً ظهور تمدن و فرهنگ اسلامی پرداخته است.

در این کتاب نویسندگان با نگرش به منابع دست اول و مأخذ موجود مستندات تاریخی را با تکیه بر منابعی چون اخبار الطوال: دینوری، تاریخ بخارا: نرشخی، الفهرست: ابن ندیم، تاریخ طبری، تاریخ گردیزی، تاریخ سیستان و کتاب‌های الفتوح، الخراج، حدود العالم، مروج الذهب و... به رشته تحریر درآورده‌اند. به عقیده آقای مفتخری، تصلب و قشری‌نگری مذهب رسمی همراه با رسوم و آیین‌های خشک و خسته‌کننده که از آن احکام رنج‌آور و بیهوده سرشار شده و تأثیر خود را از دست داده بود، شک و تردید نسبت به عقاید و بی‌میلی به اعتقادات کهن، رواج روزافزون اندیشه زروانی و نهایت اینکه زهد و کناره‌گیری از دنیا زمینه‌های پذیرش اسلام از سوی ایرانیان می باشد.

در مقدمه این کتاب دکتر مفتخری^۱ ویژگی‌های برجسته این دو قرن را در فقدان حاکمیت سیاسی مستقل ایرانی، تغییر تدریجی دین ایرانیان، تحول و گذار فرهنگی و سرانجام فراوانی و تنوع جنبش‌های سیاسی مذهبی می‌داند.

باب دوم این کتاب به نوشتار آقای حسین زمانی اختصاص دارد که شامل مطالبی در باب طاهریان است. در آغاز سده سوم هجری حکومت طاهریان که بر بخش عظیمی از ایران یعنی شرق جبال به‌ویژه خراسان بزرگ ناظر بود، استقلال نسبی را برای ایرانیان هرچند در پناه خلافت رقم زد. طاهریان دیری نپاییدند، ولی راه را برای سلسله‌های دیگری که دم از استقلال می‌زدند هموار کردند.^۲

ایران در عهد طاهریان از یک مقدمه و دو فصل تشکیل شده است.

فصل اول موقعیت سیاسی واجتماعی خراسان فصل دوم به جنگ خلافت و روی کار آمدن طاهریان (طاهریان در خراسان، طاهربن حسن، طلحة بن طاهر، عبدالله بن طاهر، طاهربن عبدالله و محمدبن طاهر) و امور اداری در قلمرو طاهریان چون وزارت برادران سهل، موقعیت طاهریان در بغداد، طاهریان، دانش و هنر و ایرانی‌گرایی و اهمیت حکومت طاهریان پرداخته است.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱ - مفتخری، حسین و زمانی حسین: تاریخ ایران از ورود مسلمانان تا پایان طاهریان (تهران، سمت، ۱۳۸۱)، ص ۲۰.
- ۲ - همان منبع، ص ۳.
- ۳ - همان منبع، ص ۱۴۰.